BİRİNCİ ULUSAL

ILGIN

SEMPOZYUMU

Editörler

Doç. Dr. Ali BORAN
Doç. Dr. Hakan SARI
Aydın ARILIK

ILGIN BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINLARI
KONYA - 2012

ILGIN'DA TASAVVUFİ HAYAT, TEKKE VE ZAVİYELER

Yusuf KÜÇÜKDAĞ* - Gazi ÖZDEMİR**

Tasavvufun tarihi Eski Çağlara kadar götürebilir. Gerek semavi gerekse semavi olmayan dinlere inananlar hemen her devirde tasavvufla ilgilenmişler, kurulan tarikatlara bağlanmışlardır.

İslam tasavvufunun başlangıcı Hz. Muhammed'e kadar götürülebilir. O'nun daha peygamber olmadan önce bile inzivaya çekildiği bilinmektedir. Risalet döneminde de mutasavvıflara örnek olabilecek züht ve takvaya yönelik davranışları muhaddislerce tespit edilmiştir. Ayrıca Ashab-ı Suffeyi tasavvufu yaşama konusunda İslam ümmetine örnek kişiler olarak eğitmiştir. Hz. Peygamber ve O'nun eshabının yolundan giden bazı kimseler züht ve takvaya önem vermişler, kişisel olarak tasavvuf denilebilecek bir yol izlemişlerdir. Özellikle Hulefâ-yı Raşidîn'den sonra Müslüman Araplar, fetihler sonucu, daha önce hiçbir zaman elde etmedikleri imkânlara kavuşunca birçoğu züht ve takvadan uzaklaşmıştır. Bu nedenle İslamın ilk devirlerindeki samimi ortamı tekrar yaşatmak maksadıyla tasavvufa yönelme başlamış; VIII-IX. yüzyıllarda tasavvuf sistemleştirilmeye başlanmış; bu konuda birçok eser kaleme alınmıştır. XI-XIII. yüzyıllar arasında tasavvufta sistemleşme tamamladıktan sonra tarikatlar doğmuştur[1].

Anadolu'da XII. yüzyıldan itibaren yayılmaya başlayan tarikatların kaynağı Türkistan'dır. Başta Ahmet Yesevi'nin halifeleri olmak üzere çok sayıda mutasavvıf Anadolu'ya gelmiş, kendi adları ile anılan kurallarını koydukları tarikatları tekke ve zaviyelerde çevrelerine topladıkları müntesiplerine öğretmişlerdir. Türkistan'dan gelen Şeyh Didiği de Ilgın çevresinde açtığı tekke ve zaviyelerde kendi tarikat görüşlerini yaymıştır. Diğer bazı tarikatların Karamanoğulları ile Osmanlı dönemlerinde yapılanmaları devam etmiş, bunun sonucu olarak Ilgın ve çevresinde birçok tarikat yayılma imkânı bulmuştur. Bu çalışmada XII. yüzyıldan itibaren Ilgın kazasında ortaya çıkan tarikatlarla bunların merkezi konumundaki tekke ve zaviyeler incelenecektir. Amaç, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Ilgın ve çevresinin önemini vurgulamaktır.

A. ILGIN'DA TASAVVUFİ HAYAT

Ilgın'da tasavvufi hayat incelenirken konu, Türkiye Selçukluları, Karamanoğulları ve Osmanlı dönemleri ile sınırlı tutulmuştur.

Daha XII. yüzyılda önemli birer kültür merkezi olan Konya ile Akşehir arasında, transit ticaret yolunun üzerinde bulunan Ilgın'da da önemli tasavvuf akımlarının yayılmış olduğu görülmektedir. Ilgın'ın bazı köylerinde XII. yüzyılın ikinci yarısında Dediği Sultan adına tekke ve zaviyelerin kurulması dikkat çekicidir. Dediği Sultan'ın yolunda gidenler için Karamanoğulları döneminde Turgutoğulları'nca vakıflar kurulması; bu vakıfların Osmanlılar'ın sonuna kadar işlevini sürdürmesi, bu çevrede Dediği Sultan'ın önemli denebilecek etkisinin bulunduğuna işaret kabul edilebilir.

Safevilere karşı XVI. yüzyıl başlarında tarikatları yeniden yapılandırılması çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin Ilgın çevresinde kendi görüşüne uygun hareket eden tarikatların yapılanmasına destek verdiği göz ardı edilmemelidir. Nitekim II. Bayezid'e yakınlığı ile bilinen ve Anadolu'da Halvetliği yayan Şeyh Habib-i Karamani[2] (ö. 902/1496-97) adına Mahmudhisarı yakınlarındaki Deşdiğin köyünde büyük bir tekkenin kurulması[3], bu yörede bulunan Dediği Sultan tekkelerini kontrol altına almaya yönelik bir tarikat yapılanması olduğu anlaşılmaktadır.

Aşağıda Türkiye Selçukluları'ndan itibaren Ilgın kazasında şöhret bulmuş tarikatlar ayrı başlıklar altında incelenecektir.

---

* Prof. Dr., Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.
** Doktorant, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[1] Tarikat, Arapça'da sofiyi Allah'a kavuşturan yol anlamına gelmektedir (Bk. Louis MASSIGNON, "Tarikat", *İA*, XII/I, İstanbul, 1974, s. 1). Sünnilerde ise tarikat, şeriata bağlı olarak Allah'ı zikrederek O'na ulaşma yoludur. Bu anlayışa göre şeriat bilmek, tarikat ise bilinenle amel etmektir. Bk. Sâdık Vicdani, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomâr-ı Turûk-ı Aliye)*, (Haz. İrfan Gündüz), İstanbul, 1995, s. 5-6.

[2] Hulvi, *Lemezat*, Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba, no. 265, vr. 154b.

[3] *Ilgın Şer'iye Sicili*, no. 260, s. 3; *VAD*, no. 1137, s. 27.

1. Şeyh Didiği Tarikatı

Ilgın, Türkiye Selçukluları'nda Anadolu'nun en önemli kültür merkezi olan Konya'dan bile eski tarikat yapılanmasının olduğu yerdir. Şeyh Didiği XII. yüzyılın ikinci yarısında bu çevreye gelmiş, kendi adı ile anılan tarikatı kurmuştur.

Şeyh Didiği ile ilgili menakıpnamede verilen bilgiler, onun tarikat kurucusu olduğunu göstermektedir. Nitekim, ona inanmış çok sayıda dervişin bulunması, tarikatının ayin şekli, bu tarikat adına kurulmuş zaviyelerin mevcudiyeti buna işaret etmektedir.

Müritleri: Bir düşüncenin tarikat olması için müritlerinin bulunması gerekir. Şeyh Didiği'nin Türkiye Selçukluları ülkesine geldiğinde 350 dervişi bulunuyordu. Bunları Anadolu'nun değişik yerlerine göndermiş, birer zaviye (Ocak) açmalarını istemiştir[4]. Onun müritlerinin çoğunlukta olduğu Beyşehir tarafında halifesi Yatağan Mürsel'in zaviye açtığı bilinmektedir[5].

Didiği Sultan'ın ölümünden sonra da müritlerin tarikatına bağlılığı sürmüştür. Soyundan gelenler, onun tarikatını canlı tutmuşlar; dervişlerin Şeyh Didiği adına yaptırılan zaviyelerde kalmalarını sağlamışlardır. II. Bayezid döneminde Mahmudhisarı'ndaki Didiği Sultan Zaviyesi'nde beş mürit kalıyordu. Aynı dönemde Doğanhisarı'ndaki zaviyede üç derviş ikamet ediyordu[6]. Daha sonraki dönemlerde sayılarının çok artmış olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Mahmudhisarı'ndaki zaviyede bir ara sayıları 107'yi bulmuştur[7]. Doğanhisarı'ndaki Didiği Sultan Zaviyesi ise bu bölgede bir cazibe merkezi olmuş; bu tasavvuf yapısının çevresinde Tekke adlı köy kurulmuştur.

Didiği Sultan, belli ilkeleri olan bir kılavuzdu. Tenha yerlerde kalmayı tercih etmiş, şehirde kalmak istememiştir. Nitekim Konya'ya davet edildiği halde bunu kabul etmemiş, Mahmudhisarı köyünde inzivada kalmayı şehirde oturmaya tercih etmiştir[8].

Tarikatın Kurucu Şeyhi ve Tarikat Şeceresi: Didiği Sultan, menakıpnamesi ile belgelerde verilen bilgilere bakılırsa bir tarikat şeyhi idi. Onun Anadolu'ya gelmeden önce Hacı İbrahim Sultan'dan tasavvuf dersleri aldığına menakıpnamede işaret edilmektedir[9]. Karamanoğulları[10] ile Osmanlı dönemlerinde de onun *"evliya zümresinden"* olduğuna inanılırdı[11].

Bir örgütlenmeye tarikat denilebilmesi için kurucu şeyhi ve üstatlarını gösteren tarikat silsilesinin de bulunması gerekir. Şeyh Didiği'nin tarikat şeceresinin varlığı tespit edilmiştir. Onun tarikat zinciri Hz. Muhammed ve Cebrail'e kadar uzanıyordu. Ancak ORAL'ın gördüğünü söylediği şecereyi tespit etmek mümkün olmadığından silsilesinin dört halifeden hangisine dayandığını söylemek dolayısıyla izlediği yolu tespit etmek mümkün olmamaktadır. Muhtemelen akrabası Hacı Bektaş-ı Veli gibi Şeyh Didiği'nin silsilesi Hz. Ali'ye kadar uzanıyordu.

Bağımsız tarikatların belirlenmiş adabının da olması gerekirdi. Şeyh Didiği Tarikatı'nın adabıyla ilgili bilgilerin 1017/1608 tarihli Postnişin Şeceresi'nde bulunduğu bilinmektedir[12]. Ancak şimdilik elimize geçmediği için bunun kuralları da tespit edilememiştir.

Şeyh Didiği Tarikatı Zaviyeleri: Tarikatların örgütlendikleri yerler, eskiden tekke ve zaviyelerdi. Bunun için bir tarikatın kendi adına kurulmuş tekke ve zaviyelerinin bulunması gerekirdi. Şeyh Didiği'nin daha sağlığında iken türbesinin de içinde bulunduğu Mahmudhisarı'ndaki merkez tekkesi kurulmuş, arkasından buna bağlı olarak Doğanhisarı'ndaki zaviyeyi kendisi inşa ettirmiştir. Beyşehir'e bağlı Yatağan köyünde onun adına Yatağan Mürsel de bir zaviye açmıştır. Şeyh

---

[4] ANONİM, *Didiği Sultan Menâkıbnâmesi*, (Haz. Safa Odabaşı, "Didiği Sultan Menâkıbnâmesi'nin Konyalı Seyyid Mustafa Rüşdi Tarafından Yapılan Manzum Tercümesi", *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi, Konya, I*, Özel Sayı, (1998), (Kısaltma: *Didiği Menâkıbnamesi*), s. 383.

[5] *A.g.e.*, s. 370-375; M. Zeki ORAL bu zaviyenin vakfiyesini yayınlamıştır. Bk. "Yatağan Mürsel Vakfiyesi", *Belleten*, XVIII/71, (1954), s. 337-345.

[6] *888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*, (Haz. Fahri Coşkun, İstanbul Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996), (Kısaltma: *Karaman Vakıf Tahriri*), s. 153, 148.

[7] *VAD.* no. 2176, s. 120, 141, evail-i Cemaziye'l-evvel 1153.

[8] *Didiği Menâkıbnamesi*, s. 370.

[9] *Aynı eser*, s. 368, 376.

[10] *VAD.* no. 2176, s. 141.

[11] *VAD.*, no. 2176, s. 145; *KŞS*, no. 99, s. 233.

[12] ORAL, *A.g.m.*, s. 47.

Didiği'nin ölümünden sonra adına zaviyelerin kurulmasına devam edilmiştir. Nitekim soyundan gelen Toruncan Çelebi, Karamanoğulları döneminde Konya'da bir zaviye inşa ettirmiştir[13]. Aynı dönemde aşağıda görüleceği üzere Ilgın kazasına bağlı Çeşmecik köyünde de bir Didiği Sultan Zaviyesi mevcut idi.

Tarikatın Ayin Şekli: Hemen her tarikatın bir ayin şekli belirlenmiş; dervişler buna göre belli günlerde bir araya gelerek zikir meclisleri kurmuşlardır. Şeyh Didiği'nin ayin şekli sema idi. Ilgın'a *"Çark urup semâ ile döne döne"* gelip konan Didiği Sultan'ın daha sağlığında iken adına yaptırılan türbenin içinde, üçler yediler kırkları toplayıp semalar yaptırdığı menkıbesinde zikredilmektedir[14].

Şeyh Didiği'nin Ricalülgayb'la İlişkisi: Tarikatlarda kurucu şeyhlerin evliya olduğuna inanılır, bununla ilgili menkıbeler anlatılırdı. Şeyh Didiği'nin de başka tarikat kurucuları gibi *"ricaü'l-gayb"* diye bilinen evliya zümresi[15] ile ilişkisinin bulunduğu ile üçlerden olduğuna dair menkıbeler dikkat çekicidir. Nitekim Anadolu'ya ilk geldiğinde 90 bin tabakat erenleri, yediler kırklarla birlikte uçarak Beyşehir yakınlarına indiği menakıpnamede zikredilmektedir. Üçlerden olması nedeniyle onun hayatının hemen her aşamasında, üçler yediler kırklar ile Hızır'ın önemli bir yeri vardı[16].

Tarikat kurucularının bir özelliği de keramet ehli olarak kabul edilmeleridir. Didiği Sultan, hem kendi hem de Seyit Harun'un menakıpnamesinde keramet izhar eden veli olarak gösterilmiştir. Ayıya binip yolculuk etmiş[17], asasını havaya atıp onun düştüğü yere yani Ilgın'a uçarak gidip yerleşmiştir. Kurda kuzuyu güttürmesi, sürü ile birlikte geyik ve tavşanların eve gelmesi[18]; kendisi için yaptırılan türbenin etrafında toplanan geyiklerin sütünden ziyafetler vermesi[19] gibi kerametleri de dikkat çekmektedir.

Yukarıdaki örnekler, Şeyh Didiği'nin kendi adı ile anılan tarikatının mevcudiyetine işaret etmektedir. Diğer taraftan Postnişin Şeceresi'nde *"Şeyh Didiği Tarikatı"*ndan bahsedildiğine bakılırsa Ilgın'da hatta Orta Anadolu'da yayılan en eski tarikatın Şeyh Didiği Tarikatı olduğu söylenebilir. Sadece Konya ve çevresinde yayıldığı için büyük tarikatlar gibi herkes tarafından tanınmamış, bu yüzden literatüre girmemiştir.

2. Ahilik

Yiğitlikte ileri giden, yüksek erdemlere sahip ehl-i fütüvvet, XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da Ahiler'le birlik oluşturmuşlar ve bu yola Ahilik denmiştir.

Ahilerin Sultan Rükneddin'in saltanatından (1203) önce Konya'da organize oldukları bilinmektedir[20]. Ahiliğin bir esnaf teşkilatı olarak Konya'da ortaya çıkması 1200'lerden öncedir. Konya'daki ilk Selçuklu Debbağhanesi'nde Ahi Evran'ın iş yerinin bulunması buna işaret kabul edilebilir[21].

Konya'ya yakın kentlerde de Ahiliğin XIII. yüzyılda kurulduğu görülmektedir. Nitekim Ereğli ve Beyşehir'de Ahiliğin etkin olduğu belgelerden anlaşılmaktadır[22]. Ilgın'da da Ahiliğin izlerine belgelerde rastlanmaktadır. Ilgın Kasabası'nda XVII. yüzyıldan itibaren *"Ahi Evran Mahallesi"*nin belgelerde geçmesi[23] Osmanlı döneminde Ahiliğin Ilgın'da da yayıldığına işaret kabul edilebilir[24].

3. Bektaşilik

Bektaşilik, XIII. yüzyıldan itibaren Hacı Bektaş-ı Veli gelenekleri çerçevesinde dağınık bir şekilde farklı adlar altında Anadolu'da varlığını göstermeye başlamış; XV. yüzyılın sonlarında ise Balım Sultan'ın (ö. 1516?) düzen-

[13] Bk. İbrahim Hakkı KONYALI, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, (Kısaltma: *Konya Tarihi)*, Konya, 1964, s. 946.
[14] *Didiği Menâkıbnamesi,* s. 379.
[15] M. Longworth DAMES, "Ebdâl", *İA,* IV., İstanbul ,1964, s. 3.
[16] *Didiği Menâkıbnamesi*, s. 368, 379-380, 382.
[17] *Makalât-ı Seyyid Hârûn*, (Haz. Cemal Kurnaz), Ankara, 1991, s. 53-55.
[18] *Didiği Menâkıbnamesi*, s. 368, 377.
[19] ORAL, *aynı makale*, s. 46.
[20] Yusuf KÜÇÜKDAĞ, "Ahîliğin Konya'da Kuruluşu ve Türk Tasavvufuna Getirdiği Yeni Boyut", *Türk Tasavvuf Araştırmaları,* Konya, 2005, s. 13-15.
[21] Yusuf KÜÇÜKDAĞ, "Anadolu Selçuklu Devleti'nde Ahî Teşkilâtının Kurulması", *Türk Tasavvuf Araştırmaları,* s. 5-8.
[22] Yusuf KÜÇÜKDAĞ, "Konya'da Ahî Evran Zâviyesi ve 1097H/1687M Tarihli Vakfiyesi", *Türk Tasavvuf Araştırmaları,* s. 44.
[23] *VAD,* no. 1060, s. 215; *KŞS,* no. 37, s. 241.
[24] Ahiliğin Ilgın'da esnaf teşkilâtı olarak örgütlendiğine dair bilgiler belgelerde bulunmaktadır. *VAD,* no. 1143, vr. 30b.

lemeleri çerçevesinde bağımsız bir tarikat haline gelmiştir[25].

Osmanlı topraklarının hemen tamamında açılan tekke ve zaviyelerle halka inilmesi sonucu Bektaşilik, Anadolu'da yaygın halde bulunan Mevlevilik ve Halvetiliğin daha üst seviyedeki insanlara hitap eden ilkelere sahip olması nedeniyle Konya ve çevresinde fazla yer bulamamış olmalıdır[26]. Aynı şekilde Hacı Bektaş-ı Veli'nin akrabası olduğu menakıpnamesinden anlaşılan Dediği Sultan[27] adına başta Ilgın kazasına bağlı Mahmudhisarı, Akşehir kazasına tabi Doğanhisarı; Beyşehir kazasına bağlı Yatağan köyünde halifesi Yatağan Mürsel'in[28] Konya şehir merkezinde Toruncan Çelebi'nin[29] tekkelerinin bulunmasına rağmen Ilgın'da Bektaşiliğin Türkiye Selçukluları ve Karamanoğulları dönemleri ile Osmanlılar'da XVIII. yüzyılın ortalarına kadar mevcudiyetine dair şimdilik herhangi bir kayda rastlanmamıştır. 1747'de Tekke köyündeki[30], 1752'de Mahmudhisarı'ndaki[31] Didiği Sultan zaviyelerine Hacı Bektaş Dergâhı şeyhinin inhası ile şeyh atamalarının yapılması dikkat çekicidir. Ancak Dediği Sultan'ın soyundan gelenlerin mevcut devlet siyaseti gereği Sünni inançta kalmaya devam ettiklerini, dolayısıyla sonradan Ilgın'daki bu iki Didiği Sultan Zaviyesi'nin Bektaşi Tekkesi olarak bilinmesine ve Hacı Bektaş Tekkesi'nden buraya şeyh atamalarının bulunmasına[32] rağmen müntesiplerinin Bektaşi Tarikatı ilkelerinden uzak kaldıklarını göstermektedir. Çünkü 1826'da Bektaşilik ilga edilip tekkeleri Nakşibendi Tarikatı'na verildiğinde[33] Mahmudhisarı'ndaki zaviyenin Bektaşiler'in elinden alınıp bir başka Sünni tarikata verildiğine dair herhangi bir kayda şimdilik rastlanmaması buna işaret etmektedir[34]. Bu durum, Didiği Sultan zaviyelerinin Bektaşiliğe bağlılığının şeklen olduğuna, Bektaşiliğin ilgasından sonra eskiden olduğu gibi müntesiplerinin Şeyh Didiği Tarikatı'na devam ettiklerine işaret kabul edilebilir.

Dediği Sultan'a ait Mahmudhisarı köyündeki tekkenin inşa tarihinin 570/1180 olduğu bilinmektedir[35]. Bu durumda Dediği Sultan'ın tasavvuf anlayışı, daha Türkiye Selçukluları'nda XII. yüzyılın ikinci yarısında o çevrede yayılmış; Turgutoğullarının desteğiyle XIV. ve XV. yüzyıllarda varlığını sürdürmüştür. Fatih döneminde (1444-1446, 1451-1481) Dediği Sultan tekkeleri ayakta idi. Osmanlı idaresinde buralara düzenli şeyh ve mütevelliler atanmıştır.

Sonuç olarak Dediği Sultan, Hacı Bektaş-ı Veli'den önce Horasan'dan XII. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'ya gelmiş ve Ilgın yakınlarına yerleşerek ilk tekkesini Mahmudhisarı köyünde kurmuştur. Menakıpnamesinden Sünni olduğu anlaşılan Dediği Sultan'ın fikir çizgisi Beltaşilik'ten farklı olarak Osmanlı döneminde devam ettirilmiştir.

4. Rifailik

İslam âleminin en eski tarikatlarından biri olan Rifailiğin kurucusu Ahmet Rifai (ö. 1183)'dir. Osmanlı ülkesinde özellikle Anadolu ve Rumeli'de yaygın idi.

Rifailik, Anadolu'da Mevlevilik gibi XIII. yüzyılda yayılmaya başlamıştır. Belki de Anadolu'da ilk Rifailik yapılanması denebilecek tasavvuf faaliyeti, Akşehir'de XIII. yüzyılda ortaya çıkmış; Seyit Mahmud Hayrani'nin torunu Seyit Ali b. Muhammed, Akşehir ve çevresinde Rifailiğin temsilcisi olmuştur. Tabii Akşehir de bu tarikatın merkezliğini yapmıştır[36].

Akşehir'deki Seyit Mahmud Hayrani Zaviyesi, Rifailiğin tekkesi idi. Seyit Mahmud Hayrani adına Kıreli kazası Tolca köyünde[37] ve Ilgın kasaba merkezinde[38] zaviyeler açıldığına

[25] Ahmet Yaşar OCAK, "Balım Sultan", *DİA*, V., İstanbul, 1992, s. 17-18.
[26] Yusuf KÜÇÜKDAĞ, "Osmanlı Döneminde Konya'nın Tasavvufî Hayatına Kısa Bir Bakış", (Kısaltma: *Tasavvuf*), *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, s. 360.
[27] *Didiği Menâkıbnamesi*, s. 368-387.
[28] *VAD*, no. 2176, s. 136.
[29] KONYALI, *Konya Tarihi*, s. 946.
[30] ANONİM, *Vesaik-i Bektaşiyân*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, no. 80262, s. 1, 2, 3.
[31] Ömer BAKIRER-Suraiya FAROQHI, "Dediği Dede ve Tekkeleri", *Belleten*, XXXIX/155, (1975), s. 464.
[32] ANONİM, *Vesaik-i Bektaşiyân*, s. 1,2,3.
[33] Ahmet Yaşar OCAK, "Bektaşîlik", *DİA*, V., s. 374.
[34] BAKIRER-FAROQHI, *A.g.m.*, s. 447-454.
[35] M. Zeki ORAL, "Turgut Oğulları, Eserleri-Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 3 (1956), s. 44.
[36] Yusuf KÜÇÜKDAĞ, "Osmanlı Döneminde Akşehir'de Tasavvufî Hayat, Tekke ve Zaviyeler", *I. Uluslararası Selçuklu'dan Günümüze Akşehir Kongresi ve Sanat Etkinlikleri, Akşehir 20-21, Kasım 2008*, Konya, 2010, s. 12.
[37] Halis AKINCI, *Osmanlı Döneminde Kireli Kazası, Hüyük İlçesi ve Köyleri Vakıf Eserleri*, Konya, 2010, s. 137-139.
[38] *VAD*, no. 1141, s. 82.

bakılırsa, Ilgın'daki Rifai Tarikatı müntesipleri Akşehir'e bağlı olarak faaliyette bulunuyorlardı.

5. Zeynilik

Karamanoğulları döneminden itibaren Konya ve çevresinde yaygın hale gelen ve sonra İstanbul'da etkili olan tarikatlardan biri de Zeynilik idi. Kurucusu Muhammed Zeynüddin Hafi'nin (1356-1435) adından dolayı bu isimler şöhret bulmuştur[39].

Zeyniye, Konya'da Zeynüddin Hafi'nin halifesi Abdüllatif Makdesi (1384-1452) tarafından 1448-1451 yılları arasında kuruldu. Bu tarihlerde Konya'da oturan, İstanbul'un fethinden sonra buraya gidip yerleşen İbn Vefa Şeyh Muslihuddin Mustafa (ö. 1492) Zeyniye'ye girmiş ve Konya'nın Turud mevkiinde bir hankah kurmuş, daha sonra Zeyniye Tarikatı'nı gidip yerleştiği İstanbul'da da yaymıştır[40]. Zeynilik başta padişahlar olmak üzere Osmanlı devlet adamlarınca XVI. yüzyılda Safeviye'ye karşı desteklenmiştir[41].

Zeyniye Tarikatı'nın Ilgın'da tekke olarak kullandığı herhangi bir tasavvuf yapısına şimdilik rastlanmamıştır. Bununla birlikte Ilgın'da Zeyniliğin yayıldığına işaret eden belgeler bulunmaktadır. Kasaba merkezinde, eski kaynaklarda yer almamakla birlikte bir Şeyh Vefa Mescidi 1530'da mevcut idi[42]. Zeyniye meşayihinden Şeyh Vefa tarafından inşa edildiği ve onun adına bir mahallenin oluşturulduğu 1140/1728 tarihli bir belgede *"Şeyh Vefa Mahallesi'nde Şeyh Vefâ binâ eylediği mescid"* denmesinden anlaşılmaktadır[43]. Yine aynı tarihli bir başka belgede Şeyh Vefa Mahallesi'nde Şeyh Vefa tarafından inşa edilen muallimhanenin[44] yukarıda zikredilen mescidin yakınında bulunduğu kaydedilmiştir[45].

Sonuç olarak, Şeyh Vefa'nın İstanbul'a göç etmeden önce Ilgın'la çok yakın ilişkisinin bulunduğu, yaptırdığı hayır eserleriyle kendisini Ilgınlılara kabul ettirdiği; bunun sonucu olarak bu kasabada yayılmış tarikatlardan en güçlüsünün Zeyniye olduğu söylenebilir.

6. Halvetilik

Halvetilik, Ömer Halveti (ö.1397-1398) tarafından kurulmuş bir Türk tarikatı olup ikinci piri ve gerçek anlamda kurucusu Seyit Yahya-yı Şirvani (ö.1463-1464)'dir. XIV. yüzyılın ilk yarısında Horasan'da ortaya çıkmış; daha sonra Azerbaycan'da yayılmıştır.

Halvetilik, XVI. yüzyıl başlarından sonra Safeviliğin Anadolu'da güçlenmesine karşı başta padişahlar olmak üzere devlet adamlarından maddi-manevi destek görmüş; Anadolu ve Rumeli topraklarında açılan tekke ve zaviyelerle halka ulaşmaya çalışılmıştır. Konya'da örgütlenmesi ise Karamanoğulları döneminde, XV. yüzyıl ortalarında olmuştur Bu sırada Konya, Halvetiliğin Anadolu'daki merkezi[46] haline gelmiş, Habib Ömeri-yi Karamani ise Konya'da Halvetiye şeyhliği yapmıştır.

Aşağıda Şeyh Habib Ömeri-yi Karamani'nin özgeçmişi verildikten sonra Ilgın'da Halvetiliğin yayılmasına kısaca değinilecektir.

Şeyh Habib, Karaman eyaleti sınırları içindeki Niğde sancağına bağlı Ortaköy kasabasında doğdu. Medreseyi bitirdikten sonra bir süre müderrislik yapmış; sonra Seyid Yahya-yı Şirvani'ye intisap ederek onun yanında 12 sene kalmıştır. Daha sonra Anadolu'ya dönmüş; değişik şehirlerde oturmakta olan farklı tarikatların şeyhleriyle görüşmüştür. Bir süre Konya'da kalan Şeyh Habib, 1498'de ikamet etmekte olduğu Amasya'da vefat etmiştir[47].

Şeyh Habib-i Karamani, aynı zamanda eser veren bir müelliftir. Vassaf, onun iki eserinin bulunduğunu yazmaktadır. Başka kaynaklarda yer almayan iki eserinden manzum olanı *Etvâr-ı Seb'a*, mensûr olanı ise, *Kitâbü'n-Nesâyih*'tir[48]. İlk dönem arşiv kaynaklarında bu zatın adının *"Habib Fakih"* ola-

---

[39] Mustafa KARA, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, 2004, s. 80-82.

[40] Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, IV, s. 491; Reşad ÖNGÖREN, "Muslihuddin Mustafa", *DİA, XXXI*, İstanbul, 2006, s. 269-271.

[41] KÜÇÜKDAĞ, *Tasavvuf*, s. 360-361.

[42] *387 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530)*, (Kısaltma: *387 Numaralı Muhasebe*), Ankara, 1996, s. 89.

[43] *VAD*, no. 1144, vr. 30b.

[44] *VAD*, no. 1144, vr. 30b.

[45] *VAD*, no. 531, vr. 81b, R.evvel 1219/Haziran 1804.

[46] KÜÇÜKDAĞ, *Tasavvuf*, s. 363-364.

[47] Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, (Terc. Lamî Çelebi), İstanbul, 1270, s. 577-579. Ayrıca bk. Hulvi, *Lemezat*, vr. 156a-156b; Taşköprizade, *Şakaik-i Numaniye*, (Terc. Mecdi), İstanbul, 1269, s. 282-283.

[48] Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, III., (Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul, 2006, s. 141.

rak geçtiğine bakılırsa[49], hukukçuluk yönünün de bulunduğu söylenebilir.

Habib-i Karamani, Halvetiliğin ikinci piri sayılan Yahya-yı Şirvani'nin halifesidir[50]. Başta Konya olmak üzere Anadolu'nun değişik yerlerinde ya bizzat bulunarak ya da halifeleri aracılığıyla Halvetiliği yaymıştır[51]. Onun ölümünden sonra halifelerinden Cemaleddin-i Aksarayi'nin soyundan gelen Cemaleddin İshak-ı Karamani (ö. 1526-1527)[52]; ondan sonra da Ezelizade Şeyh Abdurrahman (ö. 1565) Halvetiliği Konya ve çevresinde yaymıştır[53]. Yukarıdaki bilgilerden hareketle Ilgın'da Halvetiliğin XV. yüzyıl ortalarında Şeyh Habib-i Karamani tarafından kurulduğu söylenebilir.

Ilgın'daki zaviye, Konya ve çevresinde Habib-i Karamani adına inşa edilmiş tek tekke durumundadır. Bu nedenle önem arz etmektedir.

Şeyh Habib'in sağlığında, Konya'da kaldığı sırada onunla görüşmek için birçok Halveti ileri geleni bu şehre gelmiş, feyzinden istifade etmiştir. *Nefehatü'l-Üns*'ün yazarı Molla Cami[54]; Mudurnu kasabasından Şeyh Davud[55] ve İstanbul'dan Şeyh Merkez Efendi[56] Konya'ya gelip onunla görüşmüşlerdir.

İstanbul'da Halvetiliğin temelini Şeyh Habib'in attığını kaynaklarda verilen bilgilerden çıkarmak mümkün olmaktadır. Vassaf, onun İstanbul'un fethinden sonra ilk şeyh olduğunu ve Sütlüce'deki Cafer Ağa Tekkesi'ni bina ettiğini yazmaktadır[57]. Başka kaynaklarca bu bilgi doğrulanmadığından başka bu tekkenin İshak-ı Karamani adına Piri Mehmed Paşa tarafından yaptırıldığı bilinmektedir[58]. İshak-ı Karamani, onun halifesi olarak İstanbul'da Halvetiliği yaymıştır[59]. Sünbül Efendi ile Merkez Efendi de onun etkisinde kalmış Halveti şeyhleridir[60]. Şu halde İstanbul'daki Halveti yapılanmasını Konya orijinliler gerçekleştirmişlerdir.

B. ILGIN KAZASI TEKKE VE ZAVİYELERİ

Ilgın'da tekke ve zaviyeler konusu incelenirken sadece kasaba merkezindekilerle yetinmemek gerekir. Çünkü Ilgın kasabasında Kanuni döneminde bile sadece iki zaviye mevcut idi[61]. Osmanlı idaresindeki Ilgın kazasında, daha çok Ilgın'a bağlı köylerde tekke ve zaviyelerin kurulduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Aşağıda Ilgın kazasındaki tekke ve zaviyeler ayrı başlıklar altında incelenecektir.

I- ILGIN MERKEZİNDEKİ TEKKE VE ZAVİYELER

1. Baba Handan Zaviyesi

Ilgın kasabasında, Ilıca yakınında bulunan Baba Handan Zaviyesi, Fatih dönemi vakıf tahririnde *"Handanî Zaviyesi*[62]*"*, sonraki bazı belgelerde ise *"Derviş Handan Zaviyesi"* olarak geçmektedir[63]. Günümüzde Handevi-Kandevi Türbesi (Fotoğraf: 1) olarak bilinen yapının bitişiğinde idi[64]. Zaviyenin önünde bir de çeşme bulunuyordu[65].

Baba Handan Zaviyesi vakfı olarak Ilgın kazasına tabi Göstere köyü öşrü daha Fatih dönemi kayıtlarında görülmektedir. Turgutoğlu Pir Hüseyin'in bu zaviyeye vakıflar tahsis ettiği, zaviyedarların bu vakfın gelirlerinden ücret aldığı *Hurufat*lardaki berat özetlerinden anlaşılmaktadır. Nitekim 1103/1692 tarihli bir kayda göre Turgutoğlu Pir Hüseyin vakfından ücretini almak üzere Baba Handan Zaviyesi'ne zaviyedar olarak atanan Murtaza iyi yönetmediği

[49] Feridun Nafiz UZLUK, *Fâtih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, Ankara, 1958, s. 40; *387 Numaralı Muhasebe*, s. 79,87; M. Akif ERDOĞRU, *Beyşehir Sancağının 1584 Tarihli Nüfus Sayımı*, İzmir, 2004, s. 146-147.

[50] Hulvi, *Lemezat*, vr. 154b; Sadık Vicdâni,A.g.e., s. 179, 250; Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, III, İstanbul, 2006, s. 141,473.

[51] Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 577-579. Hulvi, (vr. 156a) ve Vassaf (III, s. 395) da aynı bilgileri vermektedir.

[52] Taşköprizade, *Şakaik-i Numaniye*, s. 372-374; Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, II, s. 82-83; Vassaf, *aynı eser*, III, s. 314.

[53] KÜÇÜKDAĞ, *aynı yer*.

[54] Câmî, *Nefehatü'l-Üns*, s. 577-579.

[55] Taşköprizade, *Şakaik-i Numaniye*, s. 374.

[56] Vassaf, *A..g.e.*, III, s. 395.

[57] Vassaf, *A.g.e.*, III, s. 329.

[58] Atai, *Zeyl-i* Şakayik, İstanbul, 1268, s. 63; Yusuf KÜÇÜKDAĞ, *II. Bâyezid, Yavuz ve Kanûnî Dönemlerinde Cemâlî Ailesi*, İstanbul, 1995, s. 85.

[59] Taşköprizade,A..g.e., s. 372-373; Mehmed Süreyya, *aynı eser*, II, s. 82-83; Vassaf, *A.g.e.*, III, s. 313.

[60] Hulvi, *Lemezat*, vr. 173a-173b.

[61] *387 Numaralı Muhasebe*, s. 91.

[62] UZLUK,A.g.e., s. 50.

[63] *VAD*, no. 1137, s. 27.

[64] M. Ferit-M. Mesut, *Sahip Ata İle Oğullarının Hayat ve Eserleri*, İstanbul, 1934, s. 84.

[65] UZLUK, *A.g.*; *387 Numaralı Muhasebe*, s. 89.

için vakfın harap olmasına sebep olmuş, mütevellisi Hasan'ın arzı üzerine görevden alınarak yerine İbrahim tayin edilmiştir[66].

Baba Handan Zaviyesi hakkında daha sonraki tarihlerde herhangi bir bilgiye rastlanmadığına bakılırsa, XVIII. yüzyıldan sonra bu tasavvuf yapısının zaviye bölümü ortadan kalkmış olmalıdır.

2. Kandevi Sultan Zaviyesi

Kandevi Sultan Zaviyesi de Handevi-Kandevi Türbesi yakınında idi. Sahip Ata vakfı belgelerinden Sahib Ata Fahrettin Ali tarafından Göstere köyü öşrünün üçte ikisinin *"Kîdanî"* Zaviyesi'ne vakfedildiği; buraya atanan zaviyedarların ücretlerini adı geçen vakfın gelirinden aldığı anlaşılmaktadır[67]. Sahib Ata Vakfı olarak belgelerde yer aldığına bakılırsa, XIII. yüzyıldan beri bu zaviyenin mevcut olduğu söylenebilir.

Muhasebe kayıtlarından XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren faal olduğu anlaşılan Kandevi Sultan Zaviyesi[68], XIX. yüzyıl ortalarında harap olduğundan işlevini yerine getiremiyordu. Bu nedenle vakıf gelirleri başka amaçlar için tahsis edilmiştir. 5 Recep 1295/5 Temmuz 1878 tarihli *Konya Şer'iye Sicili*'ndeki bir arza göre Ilgın kasabasında bulunan Kandevi Sultan vakfından almak üzere yıllık 1823 kuruş 16 para bedel-i maktuu olan tevliyet cihetine, vâkıfın evladı kalmadığından başka *"hayrâtı dahi mürûr-ı zaman... ile müşrif-i harâb ve mâ'il-i türâb bulunduğu"*nu Konya Evkaf Muhasebecisi resmî bir yazıyla haber verdiğinden Konya Sırçalı Mahallesi sakinlerinden geçim sıkıntısı çeken ve ilim neşriyle meşgul olan Dersiam Hoca Ahmed Efendi'ye beratla tahsisi talep olunmuştur[69].

Kandevi Sultan Zaviyesi'nin XIX. yüzyılda tamamen ortadan kalktığı ve binanın bir daha tamir edilmediği belgelerden anlaşılmaktadır. Günümüzde Handevi-Kandevi Türbesi dışında herhangi bir yapının bulunmaması da bunu göstermektedir.

3. Baba Hayrani Zaviyesi

Baba Hayrani, Akşehir'de XIII. yüzyılda yaşamış mutasavvıf Seyit Mahmut Hayrani[70] olmalıdır. Ilgın kasabasında bulunduğu belgelerden anlaşılan Baba Hayrani Zaviyesi'nin Seyit Mahmut Hayrani adına inşa ettirildiği söylenebilir.

Baba Hayrani Zaviyesi ile ilgili tespit edilebilen ilk belgenin tarihi 1103/1691 olduğuna göre[71] XVII. yüzyıl ortalarında yaptırıldığı tahmin edilebilir. Zaviye XVIII. yüzyıl sonlarında da mevcut idi[72]. Daha sonra bu tasavvuf yapısının belgelerde yer almadığına bakılırsa, XIX. yüzyılda ortadan kalkmış olmalıdır.

II- ILGIN KAZASI KÖYLERİNDEKİ TEKKE VE ZAVİYELER

1. Şeyh Didiği Zaviyeleri

a) Mahmudhisarı Şeyh Didiği Zaviyesi

Şeyh Didiği adına Ilgın ve çevresinde inşa edilmiş üç zaviye bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Ilgın kazasına bağlı Mahmudhisarı ve Çeşmecik, üçüncüsü bazen Doğanhisarı, bazen de Ilgın kazasına tabi olarak gösterilen Tekke köyündedir[73]. Mahmudhisarı köyü yakınlarındaki Şeyh Didiği Zaviyesi Şeyh Didiği Tarikatı'nın merkez tekkesidir (Fotoğraf: 2). Bunun için adı geçen manzumede değişik tarihlerde inşa edildiği anlaşılan üniteler öncelikle incelenecektir.

Türbe: Mahmudhisarı Şeyh Didiği Zaviyesi'nde en çok dikkat çeken bölüm, Didiği Dede'ye ait üstü kubbeli türbe olup bu tarikat yapısında Selçuklu döneminde inşa edilmiş ilk yapıdır[74]. Türbenin Didiği Dede adına daha kendisi sağ iken bina edildiği menakıpnamesinden de anlaşılmaktadır[75]. Bu konuya menakıpnamede şöyle vurgu yapılmıştır:

"Padişah idi taht-ı Konya'da
Sultan Alâeddin ve'd- dünyâda.

---

[66] *VAD*, no. 1141, s. 82. Bu zaviyeye başka tekkenişin, şeyh ve zaviyedar ataması için bk. *VAD*, no. 1069, s. 48.
[67] M. Ferit-M. Mesut, *aynı yer*.
[68] *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 153; *387 Numaralı Muhasebe*, s. 87. Bu defterde zaviyenin bir diğer adı Kıdanî olarak geçmektedir. s. 89.
[69] *KŞS*, no. 99, s. 68, 380.
[70] Bk. Yusuf KÜÇÜKDAĞ, "Seyyid Mahmud-ı Hayranî ve Akşehir'de Seyyid Mahmud-ı Hayranî Manzumesi", *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, s. 311-322.
[71] *VAD*, no. 1141, s. 82.
[72] *VAD*, no. 1062, vr. 35b.
[73] *KŞS*, no. 106, s. 86; BOA, *İbnülemin Evkaf*, no. 883; ANONİM, *Vesaik-i Bektaşiyân*, s. 1, 2, 3.
[74] Türbe ve mescidin mimari durumu hakkında bk. BAKIRER- FAROQHI, *aynı makale*, s. 447-454.
[75] *Didiği Menakıbnâmesi*, s. 379, 382.

Ol sultan ehlinden Kadıncık Ana
Bu cânibde oldukda revâne.
.....
Hemân sâ'at inüp anda oturdı
Âdemler saluben mi'mârlar getürdi.
El kıssa kubbeyi itdiler tamâm
Kalkuben revâne oldular hemân.
Gör imdi ol hâslar hâssını
Hayâtınca yaptırdı Hakk türbesini.,,[76]

Didiği Dede Türbesi, yukarıda Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad (1219-1236)'ın eşi tarafından dönemin mimarlarına yaptırıldığına işaret edilmektedir. Öncelikle burada verilen dönemin yanlışlığına işaret etmek gerekir. Çünkü aşağıda değinileceği üzere mescidin inşa tarihi olan 576/1180'den önce türbe yapılmıştır. Bunun da II. Kılınç Arslan (1156-1192) dönemine rastlanmaktadır. Öyle ise Alaeddin Keykubad'dan çok önce, 1160'lı yıllarında türbe bina edilmiş olmaktadır.

Mescit: Mahmuhhisarı Şeyh Didiği Zaviyesi'ndeki ikinci önemli yapı mescittir. Yine menakıpnamede türbenin yapımından hemen sonra bu mekânın ziyaretgâh haline geldiğine işaret edilmektedir[77]. Bu durumda mescit, türbeden sonra ihtiyaç üzerine bina edilmiştir.

Türbe gibi mescit de Selçuklu eseri olup kitabesine göre 576 / 1180'de II. Kılınç Arslan'ın azatlı cariyelerinden Sanavber Hatun inşa ettirmiştir[78].

Mezarlık: Türkiye Selçukluları ve onun devamı durumundaki Osmanlı dönemi tasavvuf yapılarının hemen tamamının çevresinde birer mezarlık bulunurdu[79]. Şeyh Didiği Zaviyesi'nin yakınında da bir mezarlık mevcut olup[80] buraya Şeyh Didiği'nin yolunda gidenlerle sevenleri defnediliyordu.

Vakıfları: Didiği Sultan XII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIII. yüzyılın başlarında yaşamış olmasına rağmen adına kurulmuş eski tarihli vakıf bulunmamaktadır. Bununla birlikte, sağlığında bina edildiğine işaret edilen türbesinin çevresinde daha o hayatta iken bir sığır sürüsü mevcut idi. Onların sütünden yapılan yiyecekler, türbeye ziyarete gelen, menakıpnamenin deyimiyle üçler yediler kırklara ve mutasavvıflara ikram ediliyordu[81].

Türkiye Selçukluları döneminde gayrimenkul vakfına dair şimdilik herhangi kayda rastlanmayan Mahmudhisarı Didiği Sultan Zaviyesi'nin Karamanoğulları devrindeki vakıflarıyla ilgili vakfiyenin tarihi 7 Recep 824/8 Temmuz 1421'dir. M. Zeki ORAL tarafından yayınlanan bu vakfiyeyi Turgutoğlu Pir Hüseyin düzenletmiş; bununla birçok gayrimenkulü Mahmudhisarı'ndaki Şeyh Didiği Zaviyesi'ne vakfetmiştir[82].

Mahmudhisarı'ndaki Şeyh Didiği Zaviyesi'ne Pir Hüseyin'in vakfettiği gayrimenkuller; Ilgın'a bağlı Mahmudhisarı köyü öşrünün yarısı[83]; Saideli'ne bağlı Karasevinç köyünün yarısıdır. Vakfiyede zikredilen bu iki köy dışında da zaviyenin vakıflarının bulunduğu sonraki vakıf defterlerindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bunlar; Ilgın'a bağlı Gelenoğlu, Saideli'ne bağlı Gelderi mezraları ile Zengi köyündeki Kâfir Değirmeni[84], Kızılca Mezrası, Saideli'ne bağlı Çeşmecik köyü[85] ile Mahmudhisarı'ndaki iki göz değirmendir[86].

Tekke ve Zaviyelerin gelirleri arasında nezirler önemli bir yer tutuyordu. Aynı durum bu zaviye içinde geçerli idi. Nitekim Şeyh Didiği Zaviyesi'ne vakıf gelirleri dışında *"müslümanların nezir ve tasaddukları"* da kabul ediliyordu[87].

Vakıf Gelirlerinin Harcandığı Yerler: Vakıf kuran hayırsever, vakıf gelirlerinin nereye, nasıl harcanacağını belirler, bunu vakfiyeye açık bir şekilde kaydederdi. Şeyh Didiği Zaviyesi'nin 824/1421 tarihli vakfiyesine de vakıf gelirlerinin harcama şekli vâkıf Turgutoğlu Pir Hüseyin tarafından yazdırılmıştır.

---

[76] *A.g.e.*, s. 378, 379.
[77] *Aynı yer.*
[78] ORAL, *A.g.e.*, s. 43-44.
[79] Konya Mevlânâ Dergâhı'ndaki kabristan 1940'lı yıllara kadar ayakta idi. Bk. Hasan ÖZÖNDER, *Konya Mevlâna Dergâhı*, Ankara, 1989, s. 52-53.
[80] ORAL, *A.g.m.*, s. 45.
[81] *Didiği Menâkıbnâmesi*, s. 360, 365.
[82] ORAL, *A.g.m.*, s. 47-48. Pir Hüseyin Bey'in bu Arapça vakfiyesinin farklı defterlerde kayıtları bulunmaktadır. Mesela bk. *VAD;* no. 1967, s. 328.
[83] *387 Numaralı Muhasebe*, s. 87,89.
[84] *VAD*, no. 2176, s. 122.
[85] *VAD*, no. 2176, s. 121.
[86] *VAD*, no. 2176, s. 60, 263.
[87] *VAD*, no. 2176, s. 122, 140-141.

Buna göre vakıf gayrimenkullerinden elde edilen mahsulle öncelikle zaviyenin bakım ve onarımı yapılacak; bundan sonra gelir artarsa zaviyede sakin *"mücâvir ve müsâfir"* ile gelip geçen *"fukarâ-yı müslimîne ve muvahhidîne"* sarf olunacaktır[88].

Pir Hüseyin'in koyduğu şartlar, Osmanlı döneminde dikkatle uygulanmış; vakıf teftişleri muhasebe defterlerine kaydedilmiştir. Zaviyenin bakım ve onarımına dair şimdilik bir kayda rastlanmamıştır. Bunun dışında Şeyh Didiği Zaviyesi'nin vakıf gelirleri, vakıfın şartları doğrultusunda, öncelikle burada çalışanlara[89] ve gelip geçene verilen yemeğe sarf ediliyordu. Ayrıca hayırseverlerin nezir ve sadakalardan da zaviyeye gelip kalan *"müsâfirîn ve mücâvirîne"* yemek ikram ediliyordu. Zaviyeye gelen misafirlerin reddolunmaması da gerekiyordu[90].

Görevliler: Tekke ve zaviyelerde diğer eğitim kurumlarında olduğu gibi, iki grup görevliye rastlanmaktadır. Bunlardan birincisi vakıf, ikinci ise zaviyede görev yapanlardır.

Mahmudhisarı Şeyh Didiği Zaviyesi'nin daha önce değinilen vakfiyesindeki şarta göre vakfın ilk mütevellisi Şeyh Didiği'nin soyundan gelen Ertuğrul Dede'nin oğlu olup bu görevi kayd-ı hayat şartıyla yürütecek, onun ölümü halinde yerine oğullarının *"eslahı"* mütevelli olacaktır.

Osmanlı uygulamasında vakfiyenin şartları dikkate alınmış, *"batn-ı evvelde ekber ve erşed evlâd-ı vâkıf"* mütevelliliğe getirilmiştir[91]. Bu görevi aynı anda birçok erkek evladın yürüttüğü de belgelerden anlaşılmaktadır.

Şeyh Didiği Zaviyesi'nin şeyhleri de mütevellilik şartları çerçevesinde atanıyordu. Osmanlı döneminde çok sayıda zaviyedar ataması bulunmaktadır[92]. Bazı belgelerde ise bir şeyhin görev yaptığına işaret edilmektedir[93]. Çoğu kere mütevellilik ve zaviyedarlığa aynı kişiler tayin ediliyordu[94]. Şeyh, vakıf gelirlerini toplayıp vâkıfın şartlarına uygun olarak zaviyeye gelenlere harcamakla yükümlü idi[95].

Şeyh Didiği Zaviyesi'nin şeyhi, vakıf gelirlerinden aldığı ücretten ayrı olarak, askerî sınıftan kabul edildiği için sipahiye 150 koyuna kadar *"âdet-i ağnam"* adı verilen vergiyi vermezdi[96].

Yukarıdaki görevlilerden başka zaviyede şeyh dışında *"hizmetkârlar"* da vardı. XV. ve XVI. yüzyıllarda *"hizmetkâran-ı dervişân"* adı verilen grup 5-10 kişiyi geçmiyordu[97]. Daha sonraki yıllarda bunların sayıları 150-200 arasında değişiyordu[98]. Şu halde zaviyede kalabalık bir derviş grubu vakıf gelirlerinden pay alıyordu.

b)Tekke Köyü Didiği Sultan Zaviyesi

Mahmudhisarı'ndakinden sonra önemli kabul edilebilecek ikinci Didiği Zaviyesi, Doğanhisarı yakınındaki Tekke köyünde idi. Başlangıçta Doğanhisarı yakınında gösterilen bu tarikat yapısının daha sonraki kaynaklarda Tekke köyünde bulunduğuna işaret edilmiştir[99]. Bu durum, kurulmasından sonra zaviyenin çevresinde iskân oluştuğu, bir süre sonra burada bir köyün kurulduğu adına da kuruluşuna sebep olan yapıdan dolayı Tekke dendiğini görmekteyiz.

Tekke Köyü Didiği Sultan Zaviyesi, XV. yüzyıl arşiv kaynaklarında *"nezd-i Doğanhisarı tâbi'-i Akşehir"*[100] olarak kaydedilmiştir. Bazı belgelerde bu yapı *"Doğanhisarı kurbunda"*[101] veya *"nefs-i Doğanhisarı karyesinde"*[102] gösterilmektedir. Bir kısım kayıtlarda ise zaviyenin Tekke köyünde olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu şekilde tespit edilebilen ilk belgenin tarihi 1103/1692'dir[103]. Bundan sonra çoğu kez inceleme konusu olan zaviye bazen Doğanhisarı kazasına[104], bazen de Ilgın kazasına tabi Tek-

[88] *VAD*, no. 1967, s. 328; no. 2176, s. 141.
[89] *VAD*, no. 2176, s. 120.
[90] *VAD*, no. 2176, s. 122, 140-141.
[91] *VAD*, no. 2176, s. 131.
[92] *VAD*, no. 1141, s. 82; no 1069, s. 48, 68; *KŞS*, no. 92, s. 64.
[93] *KŞS*, no. 40, s. 194-195.
[94] *VAD*, no. 2176, s. 140-141; BOA. *A. DVNS. ŞKT. d.* no. 64, s. 75.
[95] *VAD*, no. 2176, s. 122.
[96] *KŞS*, no. 40, s. 194-195.
[97] BAKIRER-FAROQHI, *aynı makale*, s. 460-461.
[98] *VAD*, no. 2176, s. 120, 122, 140-141.
[99] Bk. İbrahim Hakkı KONYALI, *Nasreddin Hoca Şehri Akşehir, Tarihî-Turistik Kılavuz*, (baskı yeri yok), 1945, s. 596-597.
[100] *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 148.
[101] *BOA, İbnülemin Evkaf*, no. 7046.
[102] *KŞS*. no. 96, s. 169.
[103] *VAD*. no. 1141, s. 82.
[104] ANONİM, *Vesaik-i Bektaşiyan*, s. 1, 2, 3.

ke köyünde gösterilmektedir[105]. Tekke Köyü Didiği Sultan Zaviyesi'nin Mahmudhisarı'ndaki Şeyh Didiği Zaviyesi'ne bağlı olarak kurulmuş olmasından bu karışıklığın meydana geldiği bazı belgelerdeki bilgilerden anlaşılmaktadır[106]. Mevcut bilgilerden, bu zaviyenin de Ilgın sınırları içinde kabul edilmesinin uygun olacağı kanısına varıldığından Ilgın kazasına bağlı olarak burada incelenecektir.

Banisi: Tekke Köyü Didiği Sultan Zaviyesi'nin banisine dair kitabe mevcut değildir. Bu konuda Selçuklu dönemi kayıtları da bulunmamaktadır. Adı geçen yapıyla ilgili en eski kayıt, Fatih ve II. Bayezid dönemlerine ait vakıf tahrirleridir. Her iki arşiv kaynağında da *"Didiği Sultan kendi binâ itmiş"* şeklinde kaydedilmiştir[107]. Öyle ise Tekke köyündeki Didiği Sultan Zaviyesi'nin Şeyh Didiği tarafından inşa ettirildiği söylenebilir. Tekke köyünün, Şeyh Didiği Tarikatı'nın merkez tekkesi konumunda olan Mahmuthisarı'ndaki zaviyenin yakınında bulunması, bu iki kaydın doğruluğuna inanmayı zorlamaktadır.

İnşa Tarihi: Tekke Köyü Didiği Sultan Zaviyesi'nin Şeyh Didiği tarafından inşa edildiği doğru kabul edildiği takdirde yukarıda değinildiği üzere merkez tekke gibi, XII. yüzyıl sonlarında yaptırıldığı düşünülebilir. Öyleyse zaviye, Selçuklu devri yapısı idi.

Vakıfları: Tekke Köyü Didiği Sultan Zaviyesi'nin Selçuklu veya Karamanoğulları döneminde mevcut olduğu anlaşılan vakıfları için düzenlenmiş bir vakfiyesine şimdilik rastlanmamıştır. Zaviyenin bilinen vakfiyesinin tarihi eski olmayıp Gurre-i Recep 997/16 Mayıs 1589'dur. Bu tarihten önce de vakıflar bulunduğuna göre aşağıda öncelikle eski kayıtlardan hareketle 1589'dan evvelki vakıflar aşağıda incelenecek, arkasından 1589 tarihli vakfiye üzerinde durulacaktır.

Tekke Köyü Didiği Sultan Zaviyesi'nin vakıfları, Fatih döneminde belirlenmiş olup şimdilik en eski kayıt durumundadır[108]. II. Bayezid dönemi tahriri ise bunun tekrarı gibidir[109]. Buna göre; Doğanhisarı pazarı ve kanara resmi, Ilgın'a bağlı Kızılcaköy mezrası, Doğanhisar köyünde bağ, Halife avlusunda bir kıta yer, Ketenlik yeri, Küçük Değirmenin 3/4'ü, bir başka değirmenin 1/4'i, Doğanhisarı Deresi'nde Seyit Değirmeninin 2/10'si, yine aynı yerde Baş Değirmeni, Sebil Değirmeni, Bedreddin zemini, Halka avluda bir kıta zemin, Doğanhisarı hududunda bir dönüm zemin, Doğanhisarı'nda bir kıta bağ zaviyenin vakıflarıdır. Kanuni dönemi tahririnde yukarıdaki vakıf mülklerden bahsedilmemekte, farklı yerler zaviyenin vakfı olarak gösterilmektedir[110]. Buna göre; Ilgın'a tabi Kocacköy ve Kadimköy mezralarının öşrü zaviyenin vakıfları idi. Yukarıdaki gayrimenkuller dışında XVIII. yüzyıl başlarında daha önce adı bu zaviye ile ilgili belgelerde geçmeyen başka vakıf köylerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Ilgın kazasına tabi Tekke köyünün öşrü, Gurre-i Muharrem 1169/7 Ekim 1755 tarihli hüccete göre Tekke Köyü Didiği Sultan Zaviyesi'nin vakfı idi[111]. Turgutoğlu Pir Hüseyin vakfiyesinde Karasevinç'in 6/12'si Mahmudhisarı Köyü Didiği Sultan Zaviyesi vakfı idi[112]. Bu köy, Fatih döneminde Şeyh Didiği soyundan gelen Ahmed Paşa evlâdının malikânesi olarak da gösterilmektedir[113]. Daha sonra muhtemelen 6/12'si Tekke köyündeki zaviyeye vakfedilmiştir.

Vakfiyesi: Türkiye Selçukluları döneminde kurulduğu tahmin edilen Tekke köyündeki zaviyenin ilk dönemden itibaren vakıfları bulunuyordu. Bununla birlikte zaviyenin bilinen vakfiyesinin tarihi eski değildir.

Tekke Köyü Didiği Sultan Zaviyesi'ne gayrimenkul vakfedildiğine dair Gurre-i Recep 997/16 Mayıs 1589 tarihli vakfiye Arapça'dır (Belge: 1). Vâkıfı el- Hâc Murad adlı bir hayırseverdir[114]. Vakfiyede zaviye için vakfedilen mallarla, bunlardan elde edilecek gelirin nerelere, nasıl sarf edileceği kaydedilmiştir. Vakfın görevlilerinin kimlerden tayin edileceği de

[105] *KŞS*. no. 49, s. 105; no. 92, s. 64; *VAD*. no. 2176, s. 118.
[106] *VAD*. no. 1141, s. 82; no. 531, vr. 81a; BOA. *İbnülemin Evkaf*, no. 7046.
[107] UZLUK, s. 49; COŞKUN, s. 148.
[108] UZLUK, s. 49.
[109] COŞKUN, s. 149.
[110] *387 Numaralı Muhasebe*, s. 77.
[111] *VAD*. no. 2176, s. 118.
[112] *VAD*. no. 2176, s. 141.
[113] UZLUK, *A.g.e.*, s. 61.
[114] *VAD*, no. 2176, s. 145.

zikredilmiştir. Vakfiyede dikkat çeken hususlar aşağıda ayrı paragraflar halinde belirtilecektir.

Vakfiyenin dili Türkiye Arapçası'dır. Bu nedenle birçok imla hatası mevcuttur. XVI. yüzyılda tekke ve zaviyelerle ilgili vakfiyeler genelde Türkçe'dir. XVI. yüzyılın sonunda hazırlanan bu vakfiye Arapça olarak tescil ettirilmiş; böylece eski geleneğe uyulmuştur.

Vakfiyeyi düzenleten el-Hâc Murad'ın kimliğine dair bilgi tespit edilememiştir. Muhtemelen Şeyh Didiği'yi seven, hacca gitmiş Ilgın dolaylarından zengin biridir.

Vakfiyede Doğanhisarı'ndaki Didiği Sultan Zaviyesi'ne vakıflar tahsis edildiğine vurgu yapılmıştır. Buna göre Ilgın'a tâbi Kızılca mezrasının gelirleri ile vergilerinin tamamı Didiği Sultan Zaviyesi'ne vakfedilmiştir.

Vakfiyede vakfedildiğine işaret edilen Kızılca mezrası, Fatih ve II. Bayezid dönemi vakıf defterlerinde geçen Kızılcaköy mezrası olmalıdır[115]. Eğer aynı yer ise sonradan neden vakfiye düzenlenmiştir? Üstelik zaviyeye ait olup daha önce kayıtlarda geçen diğer vakıflar vakfiyeye neden alınmamıştır? Zaviye ile ilgili atamalarda bu vakfiyenin esas kabul edildiğine bakılırsa vakfiyede bulunmayan diğer vakıfların da zamanla buradaki şartların içine alındığı söylenebilir.

Vakfiyede vakıf gelirlerini harcama şekli de belirlenmiştir. Buna göre vakıf araziden elde edilen zirai gelirlerle zaviyeye gelen fakirlere, gariplere ve miskinlere yemek ikram edilecektir.

Vakfın mütevelliliğini vâkıf el-Hâc Murad sağ olduğu sürece kendi yürütecektir. O öldükten sonra *"eslah"* erkek evlâtları mütevelli olacaklardır. Doğanhisarı'ndaki Didiği Sultan Zaviyesi vakfı mütevelliliğine bu zatın erkek evlatları müştereken tasarruf etmişlerdir. Vakfiyede bulunmadığı halde şeyhlik ve zaviyedarlık da aynı aileden gelen erkek evlâtlara müştereken verilmiştir[116]. Buna göre, zaviye Fatih ve II. Bayezid dönemlerinde bile Şeyh Didiği'nin soyundan gelenlerin idaresinde iken[117], 1589'dan sonra el-Hâc Murad'ın ve onun soyundan gelenlerin eline geçmiş olmaktadır.

Görevlileri: Tekke Köyü Didiği Sultan Zaviyesi'nde görev yapanların başında şeyh gelmektedir. Fatih döneminde Şeyh Didiği'nin soyundan gelenlerden erkekler bu görevi müştereken yürütüyorlardı. II. Bayezid döneminde ise ailenin tüm erkekleri şeyhlik yapıyorlardı. Yukarıda değinildiği üzere zaviyede, XVI. yüzyıl sonlarından itibaren el-Hâc Murad'ın koyduğu kurallar çerçevesinde buraya mütevelli ve zaviyedar atamaları yapılmaya başlamıştır. Mütevelli ve zaviyedar olmak isteyenler, daha önce kısaca tanıtılan 1589 tarihli vakfiyeyi resmî makablara ibraz ederek atamalarını yaptırıyorlardı. Bu uygulama XX. yüzyıl başlarına kadar sürmüştür[118].

Tekke Köyü Didiği Sultan Zaviyesi'ne şeyh ve vakfına mütevelli atamaları dışında nazır[119] ve kâtip[120] tayinleri de yapılıyordu.

Vakıf Gelirlerini Harcama Şekli: Tekke Köyü Didiği Sultan Zaviyesi'nin vakıf gelirlerinden öncelikle burada görev yapanlara ücretleri ödeniyordu. Bundan artan mahsülden zaviyeye gelenlere yemek veriliyordu.

Tekke Köyü Didiği Sultan Zaviyesi'nin vakıf gelirleri gerek Fatih ve gerekse II. Bayezid dönemi tahrirlerinde belirlenmiş, ancak bunun nerelere harcanacağına dair herhangi bir kayıt düşülmemiştir. Bu konudaki ilk belge yukarıda kısaca incelenen vakfiyede kimlere vakıf gelirlerinin ikram edileceği belirtilmiştir. Buna göre fakirlere, gariplere ve miskinlere zaviyede yemek ikram edilecekti. Daha sonraki belgelerde mütevelli ve zaviyedar olabilmek için zaviyenin *"el-yavm mevcûd ve ma'mûr"* olarak *"derûnunda âyende ve revendeye it'âm-ı ta'âm olunması"* gerekiyordu[121]. Şu halde zaviyeye ait binaların bakım ve onarımı da vakıf gelirleri ile yapılıyordu.

Tekke Köyü Didiği Sultan Zaviyesi'nin vakıf gelirleri ile bunun nerelere harcandığını gösteren *Muhasebe Defterleri* düzenli tutuluyor, belgelerde işaret edildiğine bakılırsa bun-

[115] UZLUK, *A..g.e.,*, s. 49; *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 149.
[116] *VAD.* no. 2176, s. 145.
[117] UZLUK, *aynı yer*; *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 148.
[118] *KŞS.* no. 96, s. 202; no. 99, s. 229, 233; no. 106, s. 84,86.
[119] *VAD.* no. 1141, s. 82.
[120] *KŞS.* no. 58, s. 151.
[121] *KŞS.* no. 96, s. 202; no. 99, s. 233; no. 106, s. 84, 86.

lar Vakıf İdaresi tarafından hemen her sene düzenli olarak kontrol ediliyordu. Ancak bu zaviyeye ait *Muhasebe Defterleri* şimdilik tespit edilememiştir.

c) Çeşmecik Köyü Didiği Dede Zaviyesi

Ilgın kazası sınırları içinde üçüncü Şeyh Didiği Zaviyesi, o zaman nahiye olan Kadınhanı sınırları içinde bulunan Çeşmecik köyünde idi.

Çeşmecik, Didiği Sultan zaviyeleriyle ilgili vakfiyelerde geçmemektedir. Bununla birlikte Mahmudhisarı'ndaki Şeyh Didiği Zaviyesi'nin vakıfları arasında Çeşmecik köyü de yer almaktadır. Bununla ilgili olarak ilk II. Bayezid dönemi vakıf tahririnde *"Vakf-ı Zâviye-i Sultan Didiği der mezra-ı Çeşmecük tâbi'-i vilâyet-i Said..."* şeklinde bilgi verilmiştir[122]. Çeşmecik daha sonraki *Vakıf Muhasebe Defterlerinde* ise *"Kareye-i Çeşmecik tâbi'-i Said-ili vakf-ı zâviye-i Didiği Dede"* olarak kaydedilmiştir[123]. Yukarıdaki iki kayıt, Çeşmeciğin başlangıçta mezra iken sonradan köy haline geldiğini göstermektedir.

Çeşmecik köyü Didiği Dede Zaviyesi'ne dair ilk kayıt, yukarıda değinildiği üzere II. Bayezid dönemine aittir. Öyle ise zaviyenin inşa tarihi XV. yüzyılın ikinci yarısı olarak gösterilebilir.

Çeşmecik köyündeki Didiği Dede Zaviyesi'nin vakfı Çeşmecik mezrası idi. Zaviyenin kendi elemanları mezrada bizzat ziraat yapıyorlardı. Elde edilen mahsulün öşrü ile *"resm-i ganem ve kovan"* gibi vergiler zaviyenin vakfı olarak tahsis edilmişti.

Çeşmecik'teki Didiği Dede Zaviyesi'nin ilk şeyhi, II. Bayezid dönemi tahririne göre Derviş Mezid idi. Daha sonra buraya zaviyedar atamaları yapılmıştır. Nitekim Gurre-i Recep 1091/28 Temmuz 1680 tarihli bir arza göre, Çeşmecik'teki Didiği Dede Zaviyesi'nin zaviyedarı olan Şaban vefat ettiği için Ilgın kadısı Halil, evlâd-ı vâkıfdan Şeyh Halil'in onun yerine zaviyedar olarak atanmasını merkeze yazmıştır[124] (Belge: 2). Bu tarihten sonra zaviye ile ilgili şimdilik herhangi bir belgeye rastlanmamıştır. Diğer Didiği Dede zaviyeleri gibi Osmanlı'nın son dönemlerine kadar işlevini sürdürmüş olmalıdır.

2. Mahmud Baba Zaviyesi

Ilgın kazasına bağlı Deşdiğin köyü, Osmanlı döneminde önemli bir tarikat merkezi idi. Ünlü Halveti şeyhi Habib Ömeri-yi Karamani adına inşa edilen zaviyeden başka bu köyde bir de Mahmud Baba Zaviyesi vardı.

Mahmud Baba Zaviyesi'nin inşa tarihi bilinmemektedir. 937/1530 tarihli *Muhasebe Defteri*'nde de ismi geçmemektedir. Bu tarikat yapısı ile ilgili ilk belgenin tarihi gurre-i Rebiülevvel 1072/25 Ekim 1661'dir. *Konya Şer'iye Sicili*'ndeki bu kayda göre, Mahmud Baba Zaviyesi'nin ilk şeyhi Abdurrahman Efendi'dir[125]. Öyle ise zaviyenin XVII. yüzyıl başlarında inşa edildiği ileri sürülebilir.

Abdurrahman Efendi'nin bağlı bulunduğu tarikata dair herhangi bir bilgiye şimdilik rastlanmamıştır. Ancak bu zatın oğlu Bedreddin Çelebi'yi yerine şeyh tayin ettiğine ve Konya'daki *"ehibbası"*na da iki kişiyi halife olarak tayin ettiğine bakılırsa muhtemelen XVII. yüzyılda Osmanlı ülkesinde yaygın olduğu bilinen Halvetiliğin şeyhi idi[126].

Mahmud Baba Zaviyesi'ne zaviyedar ve şeyh tayinleri XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar yapıldığı belgelerden anlaşılmaktadır[127]. Daha sonra herhangi bir belgeye şimdilik rastlanmadığına bakılırsa, yapı XX. yüzyıl başlarında artık faal değildi.

3. Şeyh Habib Zaviyesi:

Ilgın kazasına bağlı Deşdiğin köyünde[128] Halvetiye meşayihinden Habib Ömeri-yi Karamani adına inşa edilen Şeyh Habib Zaviyesi için son dönem Osmanlı belgelerinde *"Şeyh Habib Buk'ası"* da dendiğine bakılırsa zaviye

[122] *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 59.
[123] *VAD*. no. 2176, s. 121, 122.
[124] BOA. *İbnülemin Evkaf*, no. 883.
[125] *KŞS*, no. 11, s. 160.
[126] Mahkemede şahitler şöyle demişlerdir: *"... fi'l-hakîka merhûm-ı mezbûr Abdurrahman Efendi bizim huzûrumuzda oğlu mezbûr Bedreddin Çelebi'yi yerine halîfe ta'yîn idüp 'bende olan emânet oğlumdadır, ehibbâmız olanlar andan bi'at edün seccade-nişîn olsun' diyü bizi işhâd eyledi."* *KŞS*, no. 11, s. 160.
[127] *VAD*, no. 1069, s. 48; no. 534, s. 59; no. 535, s. 205.
[128] Bu köy, XVI. yüzyıl başlarında Beyşehir kazasına bağlı idi. *Bk. 387 Numaralı Muhâsebe*, s. 73, 79.

değil, büyük bir tasavvuf yapısı idi[129]. Bununla birlikte yer yer zaviye olarak zikredilen buk'anın inşa tarihiyle tespit edilen diğer üniteler ve vakıfları aşağıda ayrı başlıklar altında incelenecektir.

İnşa Tarihi: Şeyh Habib Ömeri-yi Karamani'nin 1496'da vefat ettiği bilinmektedir[130]. Bu durumda Halvetilere ait olduğu anlaşılan Deşdiğin köyündeki Şeyh Habib Zaviyesi'nin inşa tarihini Şeyh Habib'in ölümünden önce, Konya'da ikamet ettiği yıllarda yani 1460'larda aramak gerekir.

Şeyh Habib Zaviyesi'ne ait olduğu ileri sürülen ve aşağıda değinilecek olan matbu vakfiyesinin tarihi 938/1532'dir[131]. Resmiyette geçerliliği olmadığı için mahkemece kabul edilmeyen bu vakfiye dikkate alınacak olursa, zaviye 1532'den çok önce inşa edilmiştir. 881/1476 tarihli Fatih dönemi vakıf tahririnde *"Habib Fakih Zaviyesi"*nin vakıfları ve vakıf gelirlerine yer verildiğine bakılırsa[132] XV. yüzyılın ikinci yarısında, 1476'dan önce yaptırılmıştır.

Şeyh Habib Türbesi: Şeyh Habib Zaviyesi'nde Şeyh Habib'e isnat edilen bir de türbe bulunduğundan[133] buraya türbedar tayinleri de yapılıyordu[134]. Ancak bu türbe ile Şeyh Habib arasında ilişki kurmak zor görünmektedir. Çünkü Şeyh Habib Ömeri-yi Karamani'nin 902/1496'da Amasya'da vefat ettiği ve bu şehirde bulunan Mehmet Paşa Medresesi haziresine defnedildiği bilinmektedir[135]. Öyle ise Deşdiğin köyünde medfun kişi Şeyh Habib Zaviyesi'nde şeyhlik yapan başka biri olmalıdır.

İmaret: Şeyh Habib Zaviyesi'nde bir de imaret bulunuyordu. Şeyh Habib vakfı gelirleri Deşdiğin'e *"mürûr eden âyende ve revendeye it'âm-ı ta'âm"* yani bu köyden gelen geçen yolculara yemek verilmesi için harcanıyordu[136]. Yemek ikramına nezaret eden bir de *"şeyhü't-ta'âm"* burada görev yapıyordu[137].

Vakıfları ve Vakıf Görevlileri: Şeyh Habib Zaviyesi'nin resmen kabul edilmiş vakfiyesi bulunmuyordu. 15 C. âhir 1300/23 Nisan 1883 tarihli *Konya Şer'iye Sicili*'ndeki bir kayda göre Selh-i Recep 938/8 Şubat 1532 tarihli matbu bir vakfiye kadıya mütevelliler tarafından sunulmuş, ancak bu, mahkemece delil olarak kabul edilmemiştir[138]. Bununla birlikte Ilgın kazasına bağlı Ruus, Akşehir'e tabi Kocac, Kıreli kazasına bağlı Deşdiğin köylerinin Şeyh Habib Zaviyesi'nin vakfı olduğu Fatih dönemi vakıf tahriri başta olmak üzere birçok belgede geçmektedir[139]. Şeyh Habib Zaviyesi vakıflarının gelirlerinin XX. yüzyıl başlarına kadar amacına uygun olarak harcanmasına dikkat edilmiştir.

Yukarıda değinildiği üzere zaviyede görev yapacakları gösteren bir vakfiye mevcut değildir. Bununla birlikte, vakfiye şartlarına göre zaviyeye görevlilerin atandığına belgelerde işaret edilmiştir. Şeyh Habib Zaviyesi'nde Fatih döneminde *"Huddâm-ı zâviye-i Şeyh Habib Fakîh"* başlığı altında üç görevlinin bulunduğuna işaret edilmektedir[140]. Ayrıca zaviyede mütevelli[141], nazır[142], kâtip[143], câbi[144] gibi vakıf görevlileri ile şeyh[145] , zaviyedar[146], türbedar[147] ve şeyhü't-taam[148] da hizmet ediyordu.

4. Doğan Yörük Zaviyesi

Doğan Yörük Zaviyesi, Ağrıs köyünde bulunuyordu. Evail-i Ramazan 953/ Ekim ortası 1449 tarihli Arapça vakfiyesinde Çemenili na-

---

[129] *VAD*, no. 2179, s. 60, 1283/1866 tarihli berat; *KŞS*, no.99, s.469, 15 C. âhir 1300/23 Nisan 1883 tarihli arzuhal.
[130] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, II, s.82,83.
[131] *KŞS*, no.99, s. 469.
[132] UZLUK, *A.g.e.*, s. 40.
[133] *VAD*, no. 1137, s. 27,28; *Ilgın Şer'iye Sicili*, no. 260, s. 3.
[134] *VAD*, no. 1062, vr. 35b.
[135] Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 577-579; Hulvî, *Lemezât*, vr. 173a-174b; Vassaf, *Sefine-i Evliya*, III., s. 141.
[136] *VAD*, no. 1137, s. 28.
[137] *VAD*, no. 1137, s. 27.
[138] *KŞS*, no. 99, s. 469.
[139] UZLUK, *aynı yer; Karaman Vakıf Tahriri, s. 123; 387 Numaralı Muhâsebe*, s. 73.79.87.88; ERDOĞDU, *aynı eser*, s. 146; *Ilgın Şer'iye Sicili*, no. 260, s. 3.
[140] ERDOĞDU, *A.g.e.*, s. 147.
[141] *KŞS*, no. 99, s. 469; *Ilgın Şer'iye Sicili*, no, 260, s. 3.
[142] *VAD*, no. 1069, s. 68; no. 1137, s. 27,28.
[143] *VAD*, no. 1141, s. 82; no. 1062, vr. 35b; no. 1069, s. 68; no. 1137, s. 27; no. 1070, s. 21; no. 1064, s. 47; no. 532, s. 6.
[144] *VAD*, no. 1141, s. 82, no. 1137, s. 27; no. 1069, s. 68; no. 536, s. 74.
[145] *VAD*, no. 1069, s. 68; no. 1037, s. 27; no. 1141, s. 82.
[146] *VAD*, no. 1064, s. 47.
[147] *VAD*, no. 1062, vr. 35b.
[148] *VAD*, no. 1137, s. 27.

hiyesine bağlı gösterilen Ağrıs köyü[149], Fatih, II. Bayezid ve Kanuni dönemlerinde de Çemenili'nde olduğuna işaret ediliyordu[150]. Daha sonraki Osmanlı belgelerinde ise Ilgın kazası köyleri arasında yer alıyordu[151]. Bu nedenle çalışmada Ilgın'daki tasavvuf yapıları arasında Doğan Yörük Zaviyesi'ne de yer verilmiştir.

Banisi ve İnşa Tarihi: Yukarıda değinilen 1449 tarihli Arapça vakfiyesinde, vâkıf Hasbey oğlu Doğan Yörük'ün Ağrıs'ta zaviye inşa ettiğine ve bunun için vakıf kurduğuna dair herhangi bir kayıt koydurmamıştır. Ağrıs köyünde bulunan vakıf gayrimenkulünün gelirlerini kendisinden sonra oğullarına, onların neslinin ortadan kalkması halinde kızlarının çocuklarına şart etmiştir. Öyle ise zaviyenin banisi ile inşa tarihini Doğan Yörük'ün vefatından sonralarda aramak gerekir.

Belgelerde Ağrıs'ta vefat ettiğine ve kabrinin burada olduğuna işaret edilen Doğan Yörük'ün[152] ölüm tarihi bilinmemektedir. Vakfiyenin düzenlendiği tarih baz alındığında, XV. yüzyılın ortalarında Doğan Yörük tarafından vakfedildiğine işaret edilen evlerin onun oğulları tarafından zaviye olarak tahsis edildiği, babalarının adından dolayı Doğan Yörük Zaviyesi dendiği söylenebilir. Öyle ise zaviye olarak kullanılan binalar, XV. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş olup bu tarikat yapısı yedi oda ile bir avludan meydana geliyordu.

Vakıfları: Doğan Yörük, daha sağlığında iken muhtemelen kurulmasını oğullarına vasiyet ettiği için daha sonra bu arazilerin geliri Fatih'ten başlamak üzere[153] Muhasebe Defterleri'ne zaviyeye ait olarak kaydedilmiştir.[154] Bu vakıflar şöyleydi: Ağrıs köyünde yedi oda ve avluya müştemil evin tamamı ile 60 dönüm harman yeri; köy altında 100 dönüm bağ; 100 dönüm bahçe; 100 dönüm sulanır arazi; 300 dönüm Kızılben (?); 200 dönüm Döşeme (?); 200 dönüm Muradözü'ndeki tarlalar.

Vakıf Görevlileri: Doğan Yörük, yukarıdaki vakıf arazisinin hayatta oldukça gelirlerini kendisine; ölümünden sonra ise erkek evlâtlarına, onların nesli kesilmesi halinde kızlarının çocuklarına tahsis etmiştir.

Doğan Yörük Zaviyesi'nin vakıf mülkleri, evlattan olup zaviyede değişik görevlere atananlar tarafından işletiliyor, hizmetlerin aksamamasına dikkat ediliyor; bunun için görevliler düzenli olarak atanıyorlardı. Ancak bazen mütevellilerin ölümünden sonra yerlerine yeni atama yapılmadığı için hizmetlerin aksadığı oluyordu[155]. Bununla birlikte zaviye XX. yüzyıl başlarına kadar işlevini sürdürmüştür.

Her vakıfta olduğu gibi Doğan Yörük Zaviyesi vakfında mütevelliler vakfı usulüne uygun bir şekilde işletiliyorlardı. Bunu sağlamak için vakfın nazır ve cabileri de vardı. Bazen bu üç görevin aynı kişiye[156], bazen de vakfiyedeki şartlar gereği birçok erkek evlada aynı anda veriliyor, bunlar vakıf işlerini beraber yürütüyorlardı[157].

Doğan Yörük Zaviyesi'ne zaviyedar atamaları da yapılıyordu. Zaviyedarlığa, vâkıfın *"erşed evlâdı"*ndan olanlardan birkaç kişinin aynı anda atandığı oluyordu[158]. Zaviyedar, gelip geçenlere hizmet ettiğinden başka zaviyeye ait arazilerin amacına göre işletilmesinden ve vakfın gelirlerinin arttırmasından sorumlu idi. Vakıf araziye herhangi bir tecavüz söz konusu olursa merkeze bildirir, usulsüzlüğün ortadan kalkması için gerekli müdahalenin yapılmasını sağlardı. Evail-i Şevval 1133/1 Mart 1702 tarihli bir padişah emrine göre, Doğan Yörük Zaviyesi'nin Ağrıs'taki vakıf arazisine sipahiler tecavüz ettikleri için Karaman

[149] *VAD*, no. 582/2, s. 311. Bu vakfiyenin Türkçe tercümesi de bulunmaktadır. *VAD*, no. 2178, s. 186.
[150] UZLUK, *A.g.e.,*, s. 39; *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 128; *387 Numaralı Muhâsebe*, s. 84.
[151] *VAD*, no. 2178, s. 185, 1319/1902 tarihli bir belgede Ağrıs, Sudirhemi nahiyesine bağlı olarak gösterilmiştir. *KŞS*, no. 133, s. 54.
[152] *VAD*, no. 2178, s. 187, 246; *KŞS*, no. 133, s. 54.
[153] UZLUK, *aynı yer*.
[154] *VAD*, no. 2178, s. 185, 187, 258, 293.
[155] Tevliyet ve nezaret cihetlerine atananların yerlerine atama yapılmamıştır. *"Zâviye-i mezkûre el-yevm mevcûde ve meksûfe olup derûnunda âyende ve revendeye it'âm-ı ta'âm olunmakda olduğu mahallinden verilen evrak me'âlinden anlaşılmış"*tır. *KŞS*, no. 110, s. 141, 7 R. âhir 1314/15 Eylül 1896. 17 R.evvel 1319/4 Temmuz 1901 tarihli bir başka belgede de aynı konuya işaret edilmiştir. *KŞS*, no. 133, s. 54.
[156] *VAD*, no. 1060, s. 214; no. 2179, s. 60.
[157] *VAD*, no. 2178, s. 187, 188; no. 536, s. 74.
[158] *VAD*, no. 2178, s. 178.

valisi ile Ilgın kadısından sipahinin tecavüzünün engellenmesi istenmiştir[159].

SONUÇ

Yapılan bu çalışma ile Ilgın ve çevresinin inanç ve kültürü ortaya konmaya, bu çerçevede değişik tasavvuf anlayışları ile tekke ve zaviyeler tespit edilmeye çalışılmıştır.

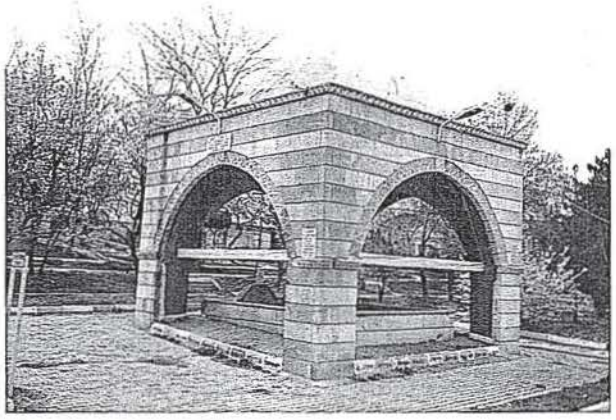
Ilgın, Anadolu'nun fethinden (1071) kısa bir süre sonra Türklerin eline geçmiş; çok geçmeden Orta Asya'dan gelen Türkmen dervişler burayı vatan edinmişlerdir. Bunlardan biri Şeyh Didiği Sultan'dır.

Şeyh Didiği Sultan, Anadolu'ya XII. yüzyıl ortalarında gelen ilk mutasavvıflardan biri olup akrabası Hacı Bektaş-ı Veli'den önce Türkiye Selçuklular ülkesine gelmiş ve Ilgın'a yerleşmiştir. Bu durumda Ilgın ve çevresi, Konya'ya bağlı idarî birimler içinde ilk Türkleşen ve İslâmlaşan bölge olma özelliğine sahiptir.

Şeyh Didiği Sultan, kendi adıyla anılan bir tarikat kurmuş, Ilgın başta olmak üzere Konya, Beyşehir, Seydişehir ve Kadınhanı'nda yayılmıştır. Söylenen yerler dışında Şeyh Didiği Tarikatı'nın yapılanması söz konusu olmadığından geniş kitlelerce tanınmamış; dolayısı ile literatüre girmemiştir.

Şeyh Didiği Tarikatı, kurulduğu andan itibaren Sünni çerçevede kalmış; Anadolu'da XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra oldukça etkili olan Safevi Tarikatı'ndan etkilenmemiş; 1589 tarihli vakfiyede dahi Şeyh Didiği adına vakıf kurulduğu vurgulanmış, ancak Bektaşilik'ten söz edilmemiştir. XVIII. yüzyılın ortalarında Mahmudhisarı ve Tekke köylerindeki zaviyelere Hacı Bektaş Dergâhı postnişinin onayıyla şeyh atamaları yapılmaya başlanmış; bu uygulama II. Mahmud dönemine kadar sürmüş; ancak Bektaşilik zikredilen köylerde yayılmamıştır. Şu halde Didiği zaviyelerinin bulunduğu muhit Safeviliğin ve Bektaşiliğin etki sahasına girmemiştir.

Ilgın ve çevresinde Safevi Tarikatı'nın etkili olmamasının temelinde Şeyh Didiği Tarikatı'nın Sünni çizgideki anlayışıtan ayrı olarak Osmanlı Devleti'nin temel politikası da göz ardı edilemez. Bilindiği üzere II. Bâyezid'den sonra Şah İsmail'in Anadolu'daki faaliyetlerine engel olmak için özellikle silsilesi Hz. Ali'ye inen tarikatlar yeniden örgütlenmiş ve bunların en ücra yerlerde bile zaviye açmalarına imkân hazırlanmıştır. Aynı şekilde Ilgın dolaylarında Safeviliğe karşı Osmanlı döneminde bazı tarikatlar kurulmuş; bunlar için tekke ve zaviyeler açılarak devletçe önemli destek verilmiştir. Ilgın kasabasında Rifailiğin ve Zeyniliğin bulunması ile Deşdiğin köyünde Halveti meşayihinden Şeyh Habib ve Mahmud Baba adına örgütlenmeye gidilmesi sonucu bu bölgede Safevi yapılanmasını engellemiştir. Günümüzde Mahmudhisarı köyündeki Şeyh Didiği Zaviyesi dışında ayakta kalmış herhangi bir tasavvuf yapısı mevcut değildir.



Fotoğraf: 1 Handevi-Kandevi Türbesi

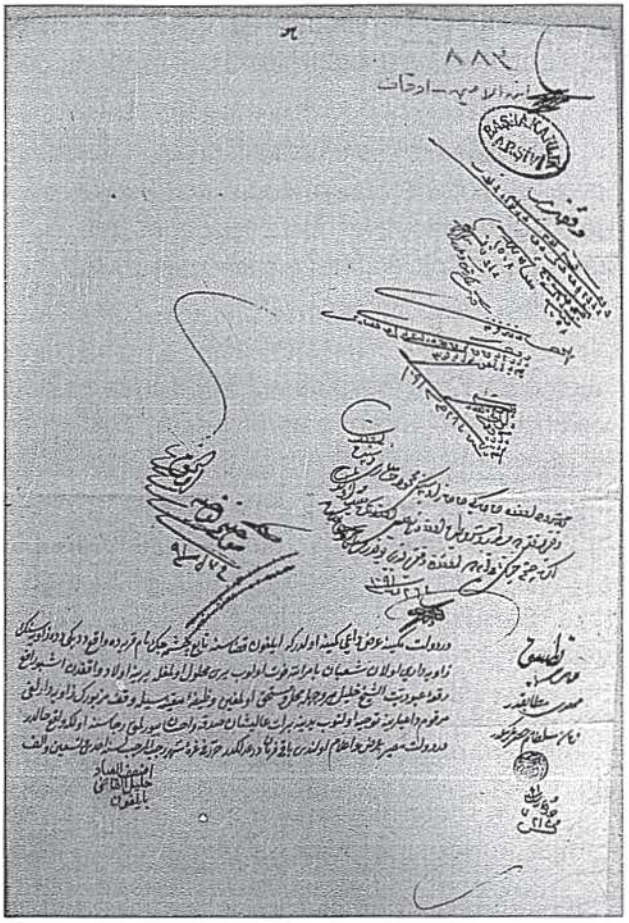


Fotoğraf: 2 Mahmudhisarı Didiği Sultan Zaviyesi

[159] *VAD*, no. 2178, s. 185.



Belge: 1 Tekke Köyü Didiği Sultan Zaviyesi'nin 1589 tarihli vakfiyesi.



Belge: 2 Çeşmecik Köyü Didiği Sultan Zaviyesi ile ilgili 1680 tarihli arz.